

שְׁלַח מַעֲמֶךָ פְּדוּת תֵּן לָנוּ חוֹפֶשׁ
מִהַגְלוֹת. וְנִשִּׁיר שִׁיר יִדִּידוֹת
וְאִזְנֵנוּ לְךָ שִׁיר אֶהְבָּה. כֹּאז
בְּצֵאתִי מֵעַבְדוֹת כִּמוֹ שֶׁשָּׂרָנוּ
לְךָ כְּשִׁיצֵאָנוּ מִשַּׁעְבוֹד מִצְרַיִם.
בָּיִם רַעֲיִתְךָ בְּגִזּוֹת כֹּאשֶׁר בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל עִבְּרוּ אֶת הַיָּם. יֵצֵאָה
חֲפָשִׁי בַּעֲלִיזוֹת יֵצֵאָנוּ לַחֲוֹפֶשׁ
מִמִּצְרַיִם בְּשִׂמְחָה גְדוֹלָה. קְדוּשָׁה
שֶׁבַחְךָ עַל זֹאת וְאִזְנֵנוּ שֶׁבַחְנוּ לְךָ
עַל הַנְּסִיּוֹת הַגְּדוֹלִים שֶׁעָשִׂיתָ לָנוּ
כְּשֶׁהוֹצָאתָנוּ מִמִּצְרַיִם:

עזרת אבותינו וכו'.

ביאור המילים

מקורות ומדרשים

עדים מהר חורב. בשבועה נשבעתי שעתיד אני שיר ידירות — שיר אהבה. בגזות — כשעברו. להחזירו להם כענין שנאמר (ישעיה מט, יח) חי אני נאם ה' כי כולם כעדי תלבשי ותקשרים ככלה:

זולת לשבת שניה אחר י"ז בתמוז

פיוט זה, שנכתב לפני מסעי הצלב (ראה קטע ביוגרפי על ר' יוסף טוב עלם בסוף הספר) מתאונן על הצרות בצרפת. כבר בסוף המאה הט' הכריחו יהודים ללכת לכנסיה ולשמוע הטפות כמרים. בסוף המאה הי' היתה עלילת דם בעיר לימוז' (אין אנו יודעים איך היא הסתיימה כי סוף כתה"י נאבד). בתחילת המאה הי"א גברו הצרות. המלך רוברט השני הכריח את כל היהודים להתנצר ורק נסיעתו לאפיפיור של ר' יעקב בר יקותיאל מעיר רואן מנעה זאת. היו התנצרויות מאונס בעיר לימוז', והיו רדיפות ושחיתות בעיר אורליינס"ש. יהודי שאנ"ץ הוכרחו לשלם כופר רב בעקבות חילול אחד מהתמונות הקדושות של הנוצרים.

ע"פ א"ב, ובסוף חתום יוסף בר שמואל טוב עלם

הגויים הרסו את בית המקדש והם תמיד מתכנסים ומטכסים עצות איך להשמיד אותנו

אַרְיֹת הַדִּיחוּ פְּזוּרָה.
מִבֵּית לְשָׁכוֹת וְעִזָּרָה.
מֵאֵין אֲבִקֵּשׁ עִזָּרָה:

אַרְיֹת הַדִּיחוּ פְּזוּרָה הַגּוֹיִים
שֶׁנִּמְשְׁלוּ לַאֲרִיֹת הַגָּלוּ
אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנִּמְשְׁלוּ לִשְׂה
פְּזוּרָה. מִבֵּית לְשָׁכוֹת וְעִזָּרָה
מֵהֵיכַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, מֵהַלְשָׁכוֹת
שֶׁהָיוּ בְּהַר הַבַּיִת וְגַם מֵהַעֲזָרָה.
מֵאֵין אֲבִקֵּשׁ עִזָּרָה וְעַכְשִׁיו, אֵיפֹה
אֶלְךָ לִבְקֵשׁ מֵהַקֶּבֶה עִזָּרָה?

ביאור המילים

מקורות ומדרשים

מבית לשכות ועזרה נראה דנקט שלשת אלו כי הבית, הכולל האולם וההיכל, והלשכות — כינוי לבני ישראל הנפזרים בגלות. אריות — כינוי לגויים שנמשלו לאריות. פזורה

באו כולם בברית הגויים כולם
התאחדו והסכימו יחד. נועצים
לב להכרית והם מטכסים עצה
איך לאבד את בני ישראל כליל.
מבלי תת שארית וכלי להשאיר
לנו שריד ופליט:

גבר חטא ואשמה בגלל
העבירות הרבות שעשינו. אויב
מקיף בנשמה הגויים השונאים
אותנו אינם מסתפקים בהשמדת

גופותינו ובגזל ממוננו אלא הם שואפים לחדור לנשמותנו ולהעבירנו על דתנו ר"ל (ועיין במקור
המילים). שם גפני לשמה והם מאבדים את בני ישראל המשולים לגפן:

ביאור המילים

מקורות ומדרשים

נועצים — מטכסים עצה. מקיף — דוקר וחודר. והעזרה הם מחנה שכינה, והנכנס לשם בטומאה
גפני — כינוי לבני ישראל שנמשלו לגפן. חייב חטאת. וכ"כ הרמב"ם (הלכות בה"ב פ"ז, ה"א
וה"ח) והוא עיקר המקדש. ולפ"ז הגירסא הנמצאת
ברוב כתה"י מפית לשכות יותר מסתברת מהגרסא מפית לשכות אשר במחזור נירנברג ובעבודת ישראל.
ועזרה, מאין אבקש עזרה פי' בערוגת הבשם כי הערוך (ערך עזרה) הביא בשם יש מפרשים
בשביל כן נקראת עזרה מן עזרה בצרות (תהלים מו, ב) כלומר ששם מתפללים לא-ל ושומען ועוזרן.
ובתוי"ט (מדות פ"ב מ"ז) הביא שהראב"ה מצא נקוד עזרת ישראל ולא עזרת ישראל כנדרש על
פי כללי הדקדוק, וביאר שהוא על פי הערוך הנ"ל שהקב"ה שומע את תפילות בני"י כשנאספים
בעזרה ועוזר להם. ובתוי"ט הביא מקור לדבר מהירושלמי (ברכות פ"ה) שנקרא עזרה שמשם עזרה
באה לעולם שנאמר (תהלים כ, ג) ישלח עזרך מקדש. ואינו בירושלמי שלפנינו אך בפסיקתא רבתי
(מא) איתא: יפה נוף משוש כל הארץ (תהלים מח, ג) א"ר לוי השמחה מציון [כדכתיב] ובאו ציון
ברנה ושמחת עולם על ראשם (ישעיה לה, י), הברכה משם וכו' התורה מציון וכו'. עזרה של
ישראל מציון שנאמר (תהלים כ, ג) ישלח עזרך מקדש ומציון יסעדך ולפ"ז יובן היטיב סוף החרוז
מאין אבקש עזרה, כי עתה שחרבה העזרה, מאין יבא עזרנו.

באו כולם בברית וכו' תת שארית. במקורותינו אין זכר לוועידה שבו הגויים נקבצו יחד במטרה
להשמיד את עם ישראל. אך נזיר בשם רודולף גלבר ימ"ש כתב בשנת 1036 (לערך) על הגזירות
בשנת 1009: "כשנודע הדבר [שליהודי אורליאנש היה יד בהריסת כנסיית הקבר בירושלים]. התכנסו
כל הנוצרים בכל העולם והחליטו פה אחד לגרש את היהודים מאחוזותיהם ומארצותיהם. הם
נהיו מטרה לשנאה כללית. הם גורשו מהערים, מהם נהרגו בחרב, אחרים נטבעו בנהרות, ורבים
נהרגו במיתות אחרות. אחדים אפילו שלחו יד בנפשם בדרכים שונות." מאידך גלבר זי"ף והמציא
הרבה, וכתביו מלאים השערות לא מבוססות. אפילו הנוצרים מתייחסים לכתביו בזלזול. אך המלומד
בלומנקרנץ, בספרו Les Auteurs Chretiens Latins du Moyen Age sur les Juifs et le Judaisme
עמ' 257, מסיק מהציטוט דלעיל שהיתה איזו ועידה בימי ר' יוסף טוב עלם שגזרה גזירות נגד
היהודים, וכן נראה מהפיוט הזה.

אויב מקיף בנשמה ימי הביניים היו מלאים בגזירות שתכליתם היתה להכריח את בני"י
להשתמד ר"ל. בידנו מגילה המספרת על גזירה בשנת 1007 שבה מלך צרפת רוברט השני הכריח
את כל יהודי ארצו להשתמד. רק בעקבות התערבותו של ר' יעקב ב"ר יקותיאל מרדום (היא Rouen)
אצל האפיפיור, הופרה הגזירה. גם סיפור נוצרי מאת Adhemar of Chabannes מספר על שמדים

דְּבִים וְאַרְיֹת נֶהְמוּ.
חֲפִצֵּי קִרְבַּתְךָ הָמוּ.
מֵעֵי כַיִם יֶהְמוּ. חוֹשָׁה לְעִזְרָתִי:
הָרְסוּ מְרוֹם הָרִים.
אַרְצֵי בְּזָאוּ נְהָרִים.
לְשִׁפּוֹךְ דָּם מִמֶּהָרִים:

דבים ואריות נהמו האומות, שנמשלו לחיות טרף כמו דובים ואריות, נתנו קול רעש. חפצי קרבתיך המו ובני ישראל הרוצים להתקרב אליך בתשובה השתוקקו לך. מעי כים יהמו וקרבי התרגשו מהתשוקה הזאת, כמו שהים רוגש:

הרסו מרום הרים ארצי בזאו נהרים הגויים, שנמשלו לנהרים,

כי הם רוצים לשטוף את אהבת בני ישראל לקב"ה שנמשלה לאש, הרסו את בית המקדש העומד במרומי הר וגם שדדו ובזזו את ארץ ישראל. לשפוך דם ממהרים ועוד הם ממהרים להרוג את בני:

מקורות ומדרשים

ביאור המילים

דבים ואריות — כינוי לגויים שנמשלו לחיות טרף. יהמו — יתרגשו. מרום הרים — כינוי לבית המקדש העומד בראש הרי ירושלים. בזאו — שטפו. נהרים — כינוי לגויים שהם עוברים מהר ושוטפים כל דבר הנקלע בדרכם.

מאולצים בלימוז' על ידי הבישוף Aludin ימ"ש בשנת 1010. ר' יוסף טוב עלם היה הרב בעיר לימוז' קרוב לזמן הזה, אם לא ממש בזמן הזה. שם גפני לשמה יסד גפן ככינוי לישראל שנמשלו לגפן בגלל ריבוי הצרות, כדאיתא במדרש (ויק"ר לו, ב). מה גפן זו בתחלה היא

נרפסת ברגל ואח"כ עולה לשולחן מלכים כך ישראל נראין כאלו מאוסין בעולם הזה דכתיב (איכה ג, יד) הייתי שחוק לכל עמי נגינתם כל היום אבל לעתיד לבא (דברים כח, א) ונתנך ה' עליון דכתיב (ישעיה מט, כג) והיו מלכים אומניך ושרותיהם מניקותיך.

דובים ואריות נהמו. נראה שהמשיל את האומות לדובים ואריות על שהם החיות המסוכנות שרבים ניזוקים מהם (ראה מקור הפיוט).

ארצי בזאו נהרים והמדרש (שהש"ר ח, ח) מסביר שהקב"ה קורא לאומות נהרות כי הם תמיד מאיימים לשטוף ולסחוף את בני ישראל. מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה (שה"ש ח, ז) מים רבים אלו אומות העולם שנאמר (ישעיה יז, יב) הוי המון עמים רבים וכו' כשאון מים כבירים. לא יוכלו לכבות את האהבה (שה"ש, שם) אהבה שהקב"ה אוהב לישראל שנאמר (מלאכי א, ב) אהבתי אתכם אמר ה'. ונהרות לא ישטפוה (שה"ש, שם) אלו אומות העולם המד"א (ישעיה ז, כ) ביום ההוא יגלח ה' בתער השכירה בעברי נהר וגו' [וכן] (שם ח, ז) ולכן הנה ה' מעלה עליהם את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור וכו'.

לשפוך דם ממהרים ראה לעיל ד"ה באו כולם. גם במגילה על גזירות 1007 שהזכרנו בד"ה אויב מקיף, מסופר על גזירות מלך צרפת רוברט השני שגזר שהיהודים ישתמדו ר"ל, והיהודים סירבו ואמרו לשליחי המלך: "לא נשמע לך בדבר הזה לכפור בה' עשה עמנו כטוב בעיניך. ויטו צוארם לחרב על קדושת השם ויחודו הגדול. והאויבים נקבצו ויהרגו חסידי עליון וישפכו כמים דמם ויטילו את ישראל לחרב והחזיקו במאודם ויגיעם. ובעת ההיא באו נשים יקרות ותחזקנה אשה ביד רעותה ותאמרנה נלכה אל הנהר ונטבעה עצמנו ואל יתחלל שם שמים על ידינו, כי היה קדש למרמס חוצות ומחמדנו למאכולת אש, וטוב לנו מות מחיים. ומקצתם ברחו על נפשם. האב לא עמד על נפש הבן ולא הבן בשביל האב לבלתי חלל את השם הנכבד. והזקנים שלא היה כח בהם לנוס ויסחבום הרשעים ברנליהם ויסחבום

אנחנו מקווים ומיחלים שתגאלנו אך הגויים לועגים לנו שאנו
עדיין מצפים לישועה אחרי זמן כה רב
**וְתָמִיד בְּתוֹךְ לְבָאוֹת.
יַחֲלִתִּי לֵאלֹהֵי הַצְּבָאוֹת.
הֲרֵאוֹתִי לְטוֹבָה אוֹת. חוֹשָׁה לְעִזְרָתִי:**

זְדִים מֵאֵד הַלִּיצוֹנִי.
בְּעֶצֶב נִבְּוָה הַפִּיצוֹנִי.
מֶה תַּחֲכָה נֶאֱצוֹנִי:

את כל לשדו ועתה הוא נבזה ואין בו חפץ שברו אותנו והרעו לנו). מה תחכה ניאצוני ועוד הם
מבזים ומחרפים אותנו כאשר הם שואלים אותנו למה אנחנו מחכים למשיח והוא לא בא:

ביאור המילים

מקורות ומדרשים

לְבָאוֹת — אריות כינוי לגויים. **בעצב** — בפסל
כינוי לע"ז (או בעצם). **הפיצוני** — לשון שבירה
ונתיצה.

ויגדף פסיליהם. ויקצפו השומעים דבריו ויבתקוהו וימסוהו בעקב סוסיהם.
הראותי לטובה אות וכן איתא בילקוט שמעוני (תהלים מד, רמז תשמו) שבני ישראל כאשר הם
בגלות מבקשים מהקב"ה אות לטובה. בני קרח אומרים (תהלים מד, ב) אלהים באזנינו שמענו
אבותינו ספרו לנו (ותחילת המזמור למצנח לבני קרח), אמר רב חנן: וכי באזניהם שמעו מאבותיהם?
והלא הם עצמם יצאו ממצרים (וראו את כל הנסים)! שנאמר (שמות ו, כד) ובני קרח אסיר ואלקנה
ואביאסף! ולמה אמרו אבותינו ספרו לנו? אמר רב כהנא: שהתנבאו על הדורות האלו אמרו
להקב"ה: לאבותינו עשית, ולנו לא עשית! וכן הוא אומר (תהלים שם) פועל פעלת בימיהם בימי
קדם. פועל שפעלת (להם) שיצאו ממצרים וקרעת להם את הים, אבל לנו לא עשית כן! וכן הוא
אומר (תהלים קטו, א) לא לנו ה' לא לנו. מה הנאה יש לנו שעשית עם אבותינו? ואימתי הוא
הטובה שאמרת לנו לעשות? שתעשה עמנו אות לטובה שנאמר (תהלים פו, יז) עשה עמי אות
לטובה!

זדים מאד הליצוני וכו' מה תחכה והכי איתא במדרש תהלים (קט, כ) על הפסוק (תהלים
קט, נא) זדים הליצוני עד מאד מתורתך לא נטיתי. מה הליצוני? מליצים הם! אומרים לי מי
שהגלה אתכם עוד אינו משיב אתכם, וכה"א (איכה ד, טז) פני ה' חלקם לא יוסיף להביטם,
לכך נאמר זדים הליצוני עד מאד, ואעפ"כ מתורתך לא נטיתי.

מה תחכה וכו' ארכו קצים ומועדן טענה זאת מופיעה בהרבה מפיוטי הגזירה וכבר מופיעה
במדרש (איכ"ר ג, ז) על הפסוק (איכה ג, כא) זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל: ר' אבא בר כהנא
בשם ר' יוחנן אמר משל למה"ד למלך שנשא מטרונה וכתב לה כתובה מרובה, ואמר לה כך
וכך חופות אני עושה לך כך וכך ארגוונות טובות אני נותן לך. הניחה המלך והלך לו למדינת
הים ואיחר לשם. נכנסו שכנותיה אצלה והיו מקניטות אותה ואומרות לה. הניחך המלך והלך
לו למדינת הים ושוב אינו חוזר עליך. והיתה בוכה ומתאנחת וכיון שנכנסה לתוך ביתה פותחת

חֶלֶף זֶמֶן וְעֵדֶן דְּנִיָּאל חֲזָה כִּי
הָאוֹמוֹת יִמְשְׁלוּ עַד "זֶמֶן וְעֵדֶן",
וְהֵנָּה כָּבֵר עֲבָרוּ זְמַיִם וְעִידָנִים
רַבִּים מֵאִזְ הַחֲרָבָן. נִגְרַע עֲנַג
וּמַעַדֵּן וּבִגְלוֹת נִמְנָעִים מֵאֲתָנוּ
תַּעֲנוּגִים וְהַגּוֹיִים לִקְחוּ אֶת כָּל
טוֹב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אֲרָכּוּ קִצִּים
וּמוֹעֵדֶן וְכָלוּ כָּל הַקִּצִּים וְהַזְמָנִים
שֶׁחֲזָה דְּנִיָּאל:

טַמְנוּ פָּחִים לְנִשְׁכָּה וְהַגּוֹיִים
אוֹרְבִים לָנוּ וְרוֹצִים לֵאכְלָנוּ. גָּלוֹת מְאֹד
נִמְשַׁכָּה וְאוֹמְרִים שֶׁהַגְּלוֹת נִמְשַׁכָּה
זֶמֶן רַב. וְהֵנָּה צָרָה וַחֲשִׁיכָה
וְעֵדִיין אֵין אָנוּ נִגְאָלִים מִחֲשַׁכַּת הַגְּלוֹת
וּמִצְרוּתֶיהָ:

חֶלֶף זֶמֶן וְעֵדֶן דְּנִיָּאל חֲזָה כִּי
הָאוֹמוֹת יִמְשְׁלוּ עַד "זֶמֶן וְעֵדֶן",
וְהֵנָּה כָּבֵר עֲבָרוּ זְמַיִם וְעִידָנִים
רַבִּים מֵאִזְ הַחֲרָבָן. נִגְרַע עֲנַג
וּמַעַדֵּן וּבִגְלוֹת נִמְנָעִים מֵאֲתָנוּ
תַּעֲנוּגִים וְהַגּוֹיִים לִקְחוּ אֶת כָּל
טוֹב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אֲרָכּוּ קִצִּים
וּמוֹעֵדֶן וְכָלוּ כָּל הַקִּצִּים וְהַזְמָנִים
שֶׁחֲזָה דְּנִיָּאל:

טַמְנוּ פָּחִים לְנִשְׁכָּה וְהַגּוֹיִים

אוֹרְבִים לָנוּ וְרוֹצִים לֵאכְלָנוּ. גָּלוֹת מְאֹד
נִמְשַׁכָּה וְאוֹמְרִים שֶׁהַגְּלוֹת נִמְשַׁכָּה
זֶמֶן רַב. וְהֵנָּה צָרָה וַחֲשִׁיכָה
וְעֵדִיין אֵין אָנוּ נִגְאָלִים מִחֲשַׁכַּת הַגְּלוֹת
וּמִצְרוּתֶיהָ:

מקורות ומדרשים

ביאור המילים

פָּחִים — מלכודת. לְנִשְׁכָּה — לאכול.

וּמוֹצִיָּאָה כְּתוּבָתָהּ וְקוֹרָאָהּ בְּכְתוּבָתָהּ וְכו' —
מִיד הִיתָה מִתְנַחֲמָתָה. לִימִים בָּא הַמֶּלֶךְ אָמַר לָהּ

בְּתִי אֲנִי תָמָה אֵיךְ הִמְתַּנַּת לִי כָּל אוֹתָן הַשָּׁנִים. אָמְרָה לּוֹ אֲדוֹנִי הַמֶּלֶךְ אֶלְמֶלֶךְ כְּתוּבָה מְרֻבָּה
שֶׁכְּתַבְתָּ וְנָתַתָּ לִי כָּבֵר אֲבִדוֹנִי שְׁכָנוֹתִי. כֵּךְ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מוֹנִינִן אֶת יִשְׂרָאֵל וְאוֹמְרִין לָהֶם אֱלֹהֵיכֶם
הַסְתִּיר פָּנָיו מִכֶּם וְסִילַק שְׁכִינָתוֹ מִכֶּם עוֹד אֵינוֹ חוֹזֵר עֲלֵיכֶם וְהֵן בּוֹכִין וּמִתְאַנְחִין. וְכִיוֹן
שֶׁנִּכְנַסְיִן לְבִתִּי כְּנִסְיוֹת וּלְבִתִּי מִדְּרָשׁוֹת וְקוֹרִין בְּתוֹרָה וּמוֹצִאִין שְׁכָנוֹת (וִיקְרָא כו, ט) וּפְנִיתִי אֵלֵיכֶם
וְהַפְּרִיתִי אֶתְכֶם וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְהֵן מִתְנַחֲמִין. וְכֵן עַל הַפְּסוֹק (שֶׁה"ש ג,
ב) אֲבִקְשָׁה אֶת שְׁאֵהָבָה נִפְשִׁי בִקְשָׁתִּי וְלֹא מִצָּאֲתִי אֵתָּא בְּמִדְּרָשׁ לִקְחָ טוֹב זֶה אֶרֶץ הַגְּלוֹת, שְׁבִזְמַן
שִׁישְׂרָאֵל סְבוֹרִין עֲתָה יִכְלָה הַקֶּץ עוֹד הַקֶּץ נִמְשָׁךְ, כִּי הִרְבָּה סִימָנִין הָיוּ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל וְכוֹלָם כָּלוּ
וְעֲבָרוּ וְעֵדִיין מִחֲכִים.

נִגְרַע עֲנַג עַל הַפְּסוֹק (אִיכָה ג, יז) וְתִזְנַח מִשְׁלוֹם נִפְשִׁי נִשְׁתִּי טוֹבָה אֵתָּא בְּגִמְרָא (שֶׁבֶת כה, ע"ב)
עַל הַתְּקוּפָה אַחֲרֵי הַגְּלוֹת מֵא"י: מֵאִי וְתִזְנַח מִשְׁלוֹם נִפְשִׁי? אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: זֶה הַדְּלָקָת נֵר בִּשְׁבֶּת.
נִשְׁתִּי טוֹבָה אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: זֶה בֵּית הַמִּרְחָץ. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: זֶה רַחֲצֵת יָדַי וְרַגְלַי בַּחֲמִין.
רַבִּי יִצְחָק נִפְחָא אָמַר: זֶה מִטָּה נָאָה וְכָלִים נָאִים שְׁעָלֶיהָ. רַבִּי אֲבָא אָמַר: זֶה מִטָּה מוֹצֵעַת וְאִשָּׁה
מִקּוֹשְׁטָת לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים. נִגְרַע מַעַדֵּן בְּפִסְקָתָא דְּרַב כְּהֵנָּא (כ"ט) מִפְּרָשׁ שֶׁהַגּוֹיִים לִקְחוּ אֶת כָּל
הַנִּכְסִים שֶׁל בְּנֵי בֶּעַת הַחֲרָבָן: בִּשְׁעָה שֶׁעָלוּ אוֹמוֹת הָעוֹלָם לִירוּשָׁלַם וְהַחֲרִיבוּהָ הִתְחִילוּ כָּל מִמוֹנֵם
שֶׁל יִשְׂרָאֵל לְהָרִיק, שְׁנֵאמַר (יִרְמְיָה נא, לד) הִצִּיגְנִי כִכְלִי רִיק [וְסָפִיָּה דִקְרָא מֶלֶךְ כְּרָשׁוּ מַעַדְנִי]. וְאַחֲרָי
כֵּךְ הִפְכוּ כָּל כְּלֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְשִׁבְרוּ אוֹתָם וְנָטְלוּ אוֹתָם וְלֹא הִנִּיחוּ שָׁם כָּלֵל אֶלָּא לִקְחוּ הַכָּל,
שְׁנֵאמַר (מ"ב כה, טו) אֲשֶׁר זָהָב וְאֲשֶׁר כֶּסֶף כֶּסֶף לִקְחָ רַב טַבָּחִים. וְאֵת הַיָּם הִנְחִשְׁתָּ וְאֵת
הַבָּקָר שִׁבְרוּ כְּשָׁדִים וַיִּשְׁאוּ נְחוֹשֶׁתָם בְּבִלָּה (שם יג). א"ל הַקִּבְ"ה חֲיִיכֶם אֵין אַתֶּם מִפְּסִידִים. אֶלָּא
עָלִי לְהַבִּיא זָהָב, [שְׁנֵאמַר] (יִשְׁעִיָּה ס, יז) תַּחַת הַנְּחוֹשֶׁת אֲבִיא זָהָב וְתַחַת הַבְּרֹזֶל אֲבִיא כֶּסֶף. וְכֵן
בְּצִרְפָּת בְּתַחֲלִיל הַמָּאָה הִי"א הִטִּילוּ הַגּוֹיִים מַסִּים וּמִכְסִּים עַל הַיְּהוּדִים. תְּקִנּוֹת Cluny הִעֲבִירוּ אֶת
הַמְּנֻזָּרִים מִשְׁלִיטַת הַמֶּלֶךְ לְשִׁלְטַת הָאִפִּיפִּיּוֹר, וְעִי"כ נִעְלַם מִקּוֹר הַכְּנֶסֶת חָשׁוּב לְמֶלֶךְ, וְהוּא הַחֲלִיפּוֹ
בְּמִסּוֹי כְּבֹד עַל הַיְּהוּדִים. הַמַּסִּים הִכְבִּידוּ בְּפִרְטָא עַל יְהוּדֵי שְׁאֲנֵץ. ר' יוֹסֵף ט"ע כָּתַב תְּשׁוּבָה שֶׁפִּטְרָה
אֶת יְהוּדֵי שְׁאֲנֵץ מִהַשְׁתַּתְּפוֹת בַּעֲזָרָה לְקַהֲלֵי אַחֲרוֹת כִּי הָיָה מוֹטֵל עֲלֵיהֶם קֶנֶס כְּבֹד בַּעֲקֻבוֹת
הָאֲשַׁמְתָם בְּנִיפּוֹץ פֶּסֶל שֶׁל הַנוֹצְרִים. (תְּשׁוּבוֹת בַּעֲלֵי הַתּוֹסֵפוֹת א')

וְהֵנָּה צָרָה וַחֲשִׁיכָה בְּכֵמָה כְּת"י וְהֵנָּה אֵימָה וַחֲשִׁיכָה, וְלֹא רָצִיתִי לְתַקֵּן כִּי בְּרֹבָא דְּרֹבָא

יְדִידוֹת מִשְׁכְּנוֹתֵי יְרֵשׁוּ.

בָּנִים מִגּוֹ הַגְּרֵשׁוּ.

עַל גְּבִי חֶרֶשׁוּ. חוֹשָׁה לְעִזְרָתִי:

כְּזִכְרֵי בֵּית מְנוּחָה.

מְקוֹם זָבַח וּמִנְחָה.

מֵלֵאתִי יְגוֹן וְאַנְחָה:

לְאַבֵּל נֶהֱפַךְ כְּנוֹרִי.

מָתִי אֵינֶנּוּ בְּצִנּוֹרִי.

וְאַתָּה תֵּאִיר נְרִי. חוֹשָׁה לְעִזְרָתִי:

מֶלֶךְ עֶזְךָ מִפְּרֵשׁ.

ידידות משכנותי ירשו הגויים
ירשו את בית המקדש. בנים מגיו
הוגרשו ישראל שנקראו בניך
גורשו מקרב העיר ירושלים, וגם
גורשו מערים רבות בצרפת
ובאשכנז. על גבי חרשו והגויים
גרמו לנו סבל רב והעבידו אותנו
בפרך, כאילו חרשו במחרישה על
גב בני:

כזכרי בית מנוחה מקום זבח
ומנחה כאשר אני זוכר את בית
המקדש אשר שם הבאתי קרבנות.
מלאתי יגון ואנחה:

לאבל נהפך כנורי שמחותינו
ומשתינו נהפכו לאבל. מתי איננו
בצנורי מתי אזכה להגיע לעיר
ירושלים. קורא לירושלים צנור

על שם המגדל הגבוה שהיה בו בזמן דוד המלך (ש"ב ה, ח) ואתה תאיר נרי ואתה הקב"ה תהיה לנו
לאור ותושיענו מן הצרות:

מלך עוזך מפורש אתה הקב"ה מלך העולם ומדת גבורתך מפורסמת וידועה.

ביאור המילים

מקורות ומדרשים

ידידות משכנותי — כינוי לבית המקדש. מגיו — מבפנים. כנורי — כינוי לשמחה ומשתה. בצנורי — במגדלי כינוי לירושלים ע"ש שהיה בו מגדל גדול וחשוב.

זו מלכות מדי, שנאמר (אסתר ג, א) גדל המלך אחשורוש, חשכה זו מלכות יון, שהחשיכה עיניהם של ישראל בתענית, אימה זו מלכות רביעית, שנאמר (דניאל ז, ז) דחילא ואימתני ותקיפא יתירא. ידידות משכנותי ירשו הפייטן קורא לבית המקדש ידידות משכנותי עפ"י הגמרא (מנחות נג, ע"א) יבא ידיד בן ידיד ויבנה ידיד בחלקו של ידיד ויתכפרו בו ידידים; יבא ידיד זה שלמה המלך, דכתיב: (ש"ב יב, כה) וישלח ביד נתן הנביא ויקרא שמו ידידיה בעבור ה', בן ידיד זה אברהם, דכתיב (ירמיהו יא, טו) מה לידידי בביתי, ויבנה ידיד זה בית המקדש, דכתיב (תהלים פד, ב) מה ידידות משכנותיך, וכו'.

בנים מגיו הוגרשו אפשר דקאי על גזירות הגירוש שהיו בימיו. יהודי שאנץ גורשו מעירם על ידי ההגמון בסוף המאה העשירית, ויהודי מגנצא גורשו מעירם בתחילת המאה ה"א. בשני המקרים חזרו היהודים למקומותיהם כעבור זמן לא רב.

בית מנוחה הפייטן קורא לירושלים ולבית המקדש מנוחה על פי המדרש (שהש"ר א, סט) על הפסוק אף ערשנו רעננה (שה"ש א, טז) מה מטה זו אינה עשויה אלא לנחת רוח כך עד שלא נבנה בית המקדש היתה השכינה מטלטלת ממקום למקום הדא הוא דכתיב (ש"ב ז, ו) ואהיה מתהלך באהל ובמשכן משנבנה בית המקדש (תהלים קלב, יד) זאת מנוחתי עדי עד.

מלך עוזך מפורש על ידי מדת העוז של הקב"ה הוא מראה ומפרסם את גבורתו וגואל את

דַּחַק עָנִי וְרֵשׁ.
אֵיכָה תִּבְיֹט וְתִחַרְשׁ:

נֶאֱזַן שִׁמְךָ מִתְאֲגָדִים.
וְלִבּוֹל עֵץ סוּגָדִים.

לָמָּה תִּבְיֹט בּוֹגָדִים. חוֹשָׁה לְעִזְרָתִי:

הגוים מתאמצים להמיר את דתנו

סֶמֶר בְּשָׂרִי מִפֶּחֶד.

הוֹדִי נְהַפֵּךְ וְנִכְחָד.

בְּהוֹסְדָם עָלֵי יָחִיד:

עֶרֶף מְאֹד מִקְשִׁים.

לְהִנִּיא יְחִידֶךָ מִבְּקָשִׁים.

יִסְפְּרוּ לְטָמֹן מוֹקְשִׁים. חוֹשָׁה לְעִזְרָתִי:

ערף מאד מקשים הגויים מתעקשים מאוד. להניא יחידך מבקשים וכן מטרתם היא לאלץ אותנו לכפור ביחודך ולהודות לשילוש שלהם. יספרו לטמון מוקשים והם הולכים למלך ומספרים לו כל מיני שקרים כדי ללכדנו ושיגזור גזירות רעות עלינו:

מקורות ומדרשים

ביאור המילים

נֶאֱזַן — לשון צווי מאוס ושנוא. סוגדים — משתחוים. בוגדים — כינוי לגויים שהם מסרבים להכיר בך. הודי — תואר פני. בהוסדם — כשנתקבצו. להניא — להעביר.

ישראל כדאיתא במדרש תהלים (סז) אסף אמר נודע ביהודה אלהים בישראל גדול שמו (תהלים עו, ב), ואומר אתה האל עושה פלא הודעת בעמים עוזך (שם עז, טז), מה העוז שהודעת גבורתך בעולם? לגאלם בעוזך ובזרועך!

בהווסדם עלי יחיד ראה לעיל ד"ה באו כולם בברית, דמשמע שהיתה ועידה של כמרים מכמה ארצות ובה גזרו גזירות נגד היהודים.

יספרו לטמון מוקשים פסוק זה הוא בתהלים (סד, ו) ובמדרש תהלים דרשו את כל המזמור על דניאל שיעצו שרי בבל למלך שיגזור איסור להתפלל לכל אלוה אחר חוץ מדריוש משך שלושים יום. ודניאל התפלל לקב"ה, ולכן הטילוהו לגוב האריות וניצל בנס. והתפלל עליו דוד המלך מפני שהיה מזרעו. וגם רש"י מפרש את הפרק בדרך זו. ופסוק יספרו לטמון מוקשים פירש"י ידברו אל המלך בערמה דברים טמונים שאפילו המלך לא הבין למה היו עושין כך, והם היו מתכוונים לטמון לדניאל מוקשים להלכד בהם שאמרו לדריוש וכו' (דניאל ו, ח) לקיימא קיים מלכא וגו' שלא יתפלל שום אדם תפלתו לפני שום אלוה חוץ ממך עד שלשים יום. ופרוש זה מתאים למצב בזמן ר' יוסף טוב עלם. מלכי צרפת של שושלת הקפטים היו חלשים, והממלכה לא נכונה בידם. כדי לחזק את מלכותם הם נשענו על הכמרים וההגמונים ונתמכו על ידם. כתמורה לתמיכתם השפיעו כמרים אלו על המלך להפר ולבטל את ההטבות שהיהודים נהנו מהם מקודם ולגזור גזרות נגד היהודים.

דוחק עני ורש איכה תביט ותחרש מדוע אתה רואה את הצרות של בני ישראל שהם עניים ומדוכאים ואתה שותק ואינך גואלם?

נאזן שמך מתאגדים הגויים מתקהלים ומתוועדים בבתי תיפלתם כדי לחלל את שמך. ולבול עץ סוגדים ועוד הם משתחוים לחתיכת עץ מהצלב. למה תביט בוגדים מדוע אתה רואה איך שהם בוגדים בך ועובדים עבודה זרה ואינך מתנקם בהם?

סמר בשרי מפחד אנו פוחדים עד שבשרינו נעשה חידודין. הודי נהפך ונכחד וזיו תואר פנינו הלבנו והאדימו מרוב אימה. בהוסדם עלי יחיד כאשר הגויים נקהלו עלינו ונועצו להשחיתנו:

פָּרְשׁוּ מִכְמַּרְת מִצָּרִים.

אוֹיֵב לוֹחֵץ עֲצוּרִים.

יֵשֵׁב בְּמֵאֲרֵב חֲצֵרִים:

צוּר אֱלֹהֵי עוֹלָם.

לֹא תִחַשֶׁה וְתִתַּעַלֵּם.

תֵּן-לָהֶם כִּפְעָלָם. חוֹשָׁה לְעִזְרָתִי:

הם מתכנסים וגוזרים עלינו גזירות רבות

קִבְּצוּ עָלַי גְּעוּלִים.

בְּמִרְרוֹת אוֹתִי מִרְעִילִים.

אֱהִי אֲדוֹם וַיִּשְׁמַעְאֲלִים:

רַבָּתִי עִם דְּמוּמָה.

מִקּוֹה יִשְׁעֶךָ שׁוֹמְמָה.

יְמִין יִי רוֹמְמָה. חוֹשָׁה לְעִזְרָתִי:

הם מתכנסים וגוזרים עלינו גזירות רבות

קִבְּצוּ עָלַי גְּעוּלִים.

בְּמִרְרוֹת אוֹתִי מִרְעִילִים.

אֱהִי אֲדוֹם וַיִּשְׁמַעְאֲלִים:

רַבָּתִי עִם דְּמוּמָה.

מִקּוֹה יִשְׁעֶךָ שׁוֹמְמָה.

יְמִין יִי רוֹמְמָה. חוֹשָׁה לְעִזְרָתִי:

פָּרְשׁוּ מִכְמַּרְת מִצָּרִים הַגּוֹיִם
הַלּוֹחֲצִים אוֹתָנוּ שְׁמוֹ רֶשֶׁת לִלְכַּדְנוּ
בַּגְּזֵרוֹתֵיהֶם. אוֹיֵב לוֹחֵץ עֲצוּרִים
וְהַשּׁוֹנְאִים דּוֹחֲקִים אוֹתָנוּ כְּמוֹ
עֲנָבִים שְׁסוּחָטִים אוֹתָם ע"י מַסִּים
שׁוֹנִים וְגַזִּירוֹת שׁוֹנוֹת. יֵשֵׁב
בְּמֵאֲרֵב חֲצֵרִים וְהֵם אוֹרְבִים לָנוּ
בְּגִלּוֹי וְלֹא בִסְתֵר:

צוּר אֱלֹקֵי עוֹלָם לֹא תִחַשֶׁה
וְתִתַּעַלֵּם הַקַּב"ה, אֵתָה אֲדוֹן
הָעוֹלָם, אֵין לָךְ לִשְׁתוֹק וְלִהְתַּעַלֵּם.
תֵּן לָהֶם כִּפְעָלָם אֲלֹא גִמּוּל לָהֶם
פּוֹרְעֵנוֹת כִּפִּי שַׁעֲשׂוּ לָנוּ:

קִבְּצוּ עָלַי גְּעוּלִים הַגּוֹיִים
הַמֵּאֻסִּים הַתִּקְבְּצוּ עָלֵינוּ וַחֲבָרוּ
יָחַד. בְּמִרְרוֹת אוֹתִי מִרְעִילִים
וְהֵם מִשְׁקִים אוֹתָנוּ רַעַל מֵר (מִשַּׁל
לְצִרוֹת וְלַגְזִירוֹת). אֱהִי אֲדוֹם
וַיִּשְׁמַעְאֲלִים הֵם הָאוֹמוֹת
שֶׁבִּינֵיהֶם אָנוּ מִצּוֹיִים בַּגְּלוּת
הַזֹּאת:

רַבָּתִי עִם דְּמוּמָה יְרוּשָׁלַיִם,
שֶׁהִיָּתָה עִיר מְלָאָה אֲדָם, יוֹשֶׁבֶת
עֵתָה שְׁקֻטָּה. מִקּוֹה יִשְׁעֶךָ שׁוֹמְמָה וְעַם יִשְׂרָאֵל הַמִּיחַלֵּת וּמִצְפָּה לְתִשׁוּעָתְךָ הִיא עֲלוּבָה וְשׁוֹתֶקֶת. יְמִין
ה' רוֹמְמָה אֲנִי ה' הָרֵם אֶת יְמִינְךָ וְגֵאלָנוּ וְנִקּוּם אֶת נִקְמַתְךָ מִהָאוֹמוֹת:

מקורות ומדרשים

אֱהִי אֲדוֹם וַיִּשְׁמַעְאֲלִים פִּירֵשׁ רַאב"ן דִּיסַד
כֵּן עַל פִּי מִדְרַשׁ תַּהֲלִים (ו, א): לִמְנַצַּח עַל
הַשְּׁמִינִית. עַל אַרְבַּע גְּלִיּוֹת שֶׁהֵן שְׁמוֹנֶה מַלְכוּיּוֹת,
(וְגִלּוֹתָנוּ בִּיד אֲדוֹם וַיִּשְׁמַעְאֲלִים הִיא הַגְּלוּת
הַרְבִּיעִית) הַדָּא הוּא דְּכֹתִיב (דְּנִיָּאֵל ב, לב) רִאשָׁה
דִּי דִּהֵב טַב, חֲדוּהִי וְדִרְעוּהִי, תִּרְיָן, מַעוּהִי וִירְכַתָּה, תִּרְיָן, שְׁקוּהִי תִרְיָן, רִגְלוּהִי תִרְיָן, הִרִי
שְׁמוֹנֶה בָּבֶל כְּשָׁדִים, מִדִּי פֶרֶס, יוֹן וּמִקְדוֹן, יִשְׁמַעְאֵל וְאֲדוֹם, אֲמַר ר' אֵיִיבֹ אִמְרָה כִּנְסַת יִשְׂרָאֵל
לִפְנֵי הַקַּב"ה רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם אָנוּ מִקְלָסִין לִפְנִיךָ בַּשַּׁעֲהָ שֶׁאַתָּה מִקְבֵּץ אוֹתָנוּ מִשְׁמוֹנֶה גְּלִיּוֹת, שְׁנֵאֲמַר
(יִשְׁעִיָּה יא, יא) וְהִיָּה בְּיוֹם הַהוּא יוֹסִיף ה' שְׁנֵית יָדוֹ וְגו' אֲשֶׁר יִשְׂאָר מֵאֲשׁוּר וּמִמִּצְרַיִם וּמִפְתָּרוֹס
וּמִכּוּשׁ וּמִעִילָם וּמִשְׁנַעַר וּמִחֲמַת וּמֵאֵיִי הֵם, שְׁמוֹנֶה אוֹמוֹת כְּתוּבִין בַּפְּסוּק זֶה, לִכְךָ נֹאמַר עַל
הַשְּׁמִינִית. וְכֵן יִסַּד רַאב"ן עֲצָמוֹ (אֲפוֹנִי אֵימִיו יוֹצֵר לְבָרִית מִלֵּה מ"א) שֶׁר כִּי שְׁמִינִית שְׁמִינִית לְזִמּוֹר.

אֱהִי אֲדוֹם וַיִּשְׁמַעְאֲלִים יִסַּד כֵּן מִשׁוּם שְׁכַחְמִישִׁים שָׁנָה לִפְנֵי הוֹלְדָתוֹ, בִּשְׁנַת 929, כִּבֵּשׁ עֲבַד-אֵל
רַחֲמָן הַשְּׁלִישִׁי חֲלָקִים נִרְחָבִים מִדְּרוֹם צִרְפַּת וְהִגִּיעַ עַד טוֹלוֹס. וְאֲפִילוֹ בִּימֵי רִיט"ע הָיוּ פְּשִׁיטוֹת
יִשְׁמַעְאֲלִיּוֹת מִסְפָּרָד לְאִיזוֹר נִרְבּוֹנָה וְדְרוֹם צִרְפַּת. כֵּן פִּירֵשׁ שְׁלֵמָה יְהוּדָה לִיִּיב רִפְפוּרֵט בְּמִכְתָּב לְשִׁמוּאֵל
דּוֹד לּוֹצֵאטוֹ.

ביאור המילים

מִצְרַיִם — הַלּוֹחֲצִים כִּינוֹי לַגּוֹיִים. עֲצוּרִים —
כִּינוֹי לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַנִּתְּוֹנִים בַּלֶּחֶץ. בְּמֵאֲרֵב חֲצֵרִים
— בְּמָקוֹם מֵאֲרֵב שֶׁהוּא גִלּוֹי. גְּעוּלִים — מֵאֻסִּים,
כִּינוֹי לַגּוֹיִים. רַבָּתִי עִם — כִּינוֹי לִירוּשָׁלַיִם.

שירות היכל גנוזים השירים
ששרו הלויים בבית המקדש
נסתלקו. פסו נביאים וחוזים ואין
לנו עוד נביאים וחכמים. שבת
משוש עליזים ולכן אין לנו עוד
שמחה שלמה:

תמיד נשמעה צוּחה בין
היהודים נשמעו צעקות מחמת
הצרות. נפשי לעפר שחה ואנחנו
מושפלים ומדוכאים. ערבה כל
שמחה ושמחותינו חשכו ואינם
שלמות:

יריבי בוססים בפרך שונאינו
דורכים עלינו בעצמה רבה. ורוחי
נבקה ממרד ונשמתנו התרוקנה
ממנו מפני חלישותנו. ספקתי
על ירך ואנו מתחרטים על
העבירות שעשינו שגרמו לכך:

אין לנו שמחה שלמה
שירות היכל גנוזים.
פסו נביאים וחוזים.
שבת משוש עליזים:

תמיד נשמעה צוּחה.
נפשי לעפר שחה.

ערבה כל שמחה. חושה לעזרתי:

יריבי בוססים בפרך.
ורוחי נבקה ממרד.
ספקתי על ירך.

מקורות ומדרשים

שירות היכל וכו' משוש עליזים איתא
במשנה (סוטה מח ע"א) משבטלה סנהדרין בטל
השיר מבית המשתאות שנאמר (ישעיהו כד, ט)
בשיר לא ישתו יין. ובגמרא (שם) וממאי
דמשבטלה סנהדרי כתיב? אמר רב הונא בריה

ביאור המילים

פסו — פסקו. שבת — פסק. צוּחה — צעקה.
ערבה — התכסתה בערפל, חשכה. בוססים —
דורכים, כאדם הרוצה להוציא יין מהענבים. נבקה
— התרוקנה. ספקתי על ירך — ביטוי לחרטה.

דרב יהושע דאמר קרא (איכה ה, יד) זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם. ולפ"ז יסד ר' יוסף ט"ע
פסו נביאים וחוזים, נביאים כי בין מיסדי אנשי כנסת הגדולה היו נביאים כמ"ש הרמב"ם
בהקדמתו לפירוש המשניות: אנשי כנסת הגדולה, והם חגי זכריה ומלאכי, ודניאל וחנניה מישאל
ועזריה, ועזרא הסופר ונחמיה בן חכליה, ומרדכי וזרובבל בן שאלתיאל, ונלוו לאלה הנביאים
השלמת מאה ועשרים זקן. ויסד חוזים דמשמע שאר חכמים שהיו בסנהדרין שהיו יודעים עתידות,
כדאיתא בגמרא (סוטה דף מח, ע"ב) תנו רבנן משמתו חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקודש
מישראל ואף על פי כן היו משתמשים בבת קול וכו' ושוב פעם אחרת היו מסובין בעלייה
ביבנה נתנה להן בת קול מן השמים ואמרה להן יש בכם אדם אחד שראוי שתשרה שכינה
עליו אלא שאין דורו זכאין לכך נתנו עיניהם בשמואל הקטן. ופירש הרמב"ן (בדרשת תורת ה'
תמימה) בת קול בבית שני, והוא קול שנתן עליהם מן השמים וכו' והיו שומעים אותה הראויים
מהם לנבואה. ושמואל הקטן היה בסנהדרין בזמן החרבן כמ"ש הרמב"ם (שם). ויסד גם שירות
היכל גנוזים משמע שגזרו על הזמרה גם כן בגלל שבטל השיר בבית המקדש. וכן יסד ר'
שמעון הגדול (אל א-ל חי ארנן זולת לשבת ראשונה אחר י"ז בתמוז מ"א, ולשבת ב' אחר פסח מ"פ) סוד
סנהדרי ערער ותכף ובטלו שירי נגן מבית משתאות מנגן. וכן יסד הפייטן בקינת אלי ציון: עלי
הגיון מחוליה/אשר דמם בעריה ותכף סמך לזה ועל ועד אשר שמם/ובטול סנהדריה.

ערבה כל שמחה במדרש (שמו"ר נב, ה) משחרבה [ירושלים] ערבה השמחה וגלה משוש
כל הארץ. מהו ערבה? חשכה קבלה (חשכה ת"א קבל) כד"א (בראשית א, ו) ויהי ערב ויהי בקר
יום אחד. בעולם הזה שבת משוש כל הארץ.

אין לנו למי לפנות אלא לך שתגאלנו מהר

פֹּנֶה לְצוֹר מִבְּטָה.

בְּשֶׁבֶט אָנוּשׁ נַחֲבָטָה.

רְאֵה יְיָ וְהִבִּיטָה. חוֹשָׁה לְעִזְרָתִי:

שׂוֹאֵגִים בְּקוֹל שׁוֹעָה.

מְחַכִּים בְּרִית וְשִׁבּוּעָה.

וְהִנֵּה רַק זְוָעָה:

אָנָּה חֵישׁ עֲלֵיצוֹתָם.

לְהַאֲזִין חֵין מְלִיצָתָם.

כָּאֵז מִנֶּפֶס בְּצֵאתָם. חוֹשָׁה לְעִזְרָתִי:

טוֹב סוֹכֵךְ בְּאַבְרָהָה.

וְנוֹתֵן מְלוּכָה וּמַעֲבִירָה.

בְּיָדְךָ כַּח וּגְבוּרָה:

פונה לצור מבטה בני ישראל
שמים את תקוותם ותוחלתם
בקב"ה. בשבט אנוש נחבטה
ראה ה' והביטה הבט נא עלינו
שהענשתנו על ידי בני אדם
שאתה משתמש בהם כשבט
לרדות את העוברים על רצונך:
שואגים בקול שועה אנו
מתפללים בקול גדול. מחכים
ברית ושבועה ומצפים שתגאלנו
כמו שנשבעת לנו. והנה רק
זועה ובמקום זה באה לנו רק
יגון:

אנא חיש עליצותם אנא הקב"ה
מהר והבא את יום שמחתנו.
להאזין חין מליצתם ותשמע את
תפילתנו ותחנונינו. כאז מנף
בצאתם כמו ששמעת את תפילת
אבותינו כשהוצאתם ממצרים:

טוב סוכך באברה הקב"ה, אתה
יכול לפרוש כנפך עלינו ושוב
לקחת אותנו לך לעם. ונותן
מלוכה ומעבירה ואתה נתת

מלוכה לאדם ועתה הגיע הזמן להעביר אותה מהם. בידך כח וגבורה ואין מי שיעמוד כנגדך:

ביאור המילים

מבטה — תקוותה. בשבט אנוש — כינוי לגוים.
נחבטה — הוכתה. זועה — יגון וצרה.
עליצותם — שמחתם. חין — תפילה. מליצתם
— כינוי לתפילה. נף — כינוי למצרים. סוכך
— הגן. באברה — בכנף.

מקורות ומדרשים

בשבט אנוש נחבטה על הפסוק (תהלים קמד,
ג) מה אדם ותדעהו בן אנוש ותחשבהו פירש"י
דקאי על פרס וישמעאל. אך בכת"י פארמה
פירש ר' אפרים מבונא דקאי על עשו וישמעאל
(ושמא החליף הצנזור עשו בפרס). וא"כ יסד
בשבט אנוש כאילו אמר בשבט עשו נחבטה.

וענין השבט הוא כדאיתא במדרש תהילים על הפסוק (תהלים יז, יג) פלטה נפשי מרשע חררך.
וכו' [דוד המלך מבקש מהקב"ה שימלט אותו] מאותה החרב שהיא חררך [של הקב"ה] ועתיד
אתה לרדות (להעניש) בה עולמך. כמה דאמר, (ישעיה י, ה) הוי אשור שבט אפי. ופירושו:
שכשהקב"ה צריך להעניש את בני ישראל הוא משתמש באשור כשבט (מקל), כמו שהוא משתמש
בחרבו של הרשע להעניש עוברי רצונו. וכאן הפייטן מבקש מהקב"ה שיצילנו מהגויים שהם
שבטו (מקלו) של הקב"ה, ובהם הוא מענישנו.

ונותן מלוכה ומעבירה צאצאי המלך קרל הגדול היו נוחים ליהודים והיו מבטלים או
ממזערים גזירות נגד היהודים אשר אנשי הכנסייה רצו ליישם. אך כשקמה שושלת המלך הוגו
קפט בשנת 987 סמוך ללידתו של ר' יוסף טוב עלם התחזקה הכנסייה מאוד, והגזירות החמירו.
נראה שר' יוסף, שראה איך קמה השושלת החדשה והאכזרית בימיו, מתפלל בצנעה וברמיזה
שהיא תתבטל.

עֲדָרִיךָ הַשֵּׁב לְמֵאוֹיִם הַשֵּׁב אֶת
 בְּנֵי שֶׁהֵם צֶאֱנָךְ, לְמִקּוֹם חֶפְצָם -
 יְרוּשָׁלַיִם וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. לְמַעַן
 חַי וְקַיִם לְמַעַן ה' שֶׁאַתָּה חַי
 וְאַיִנְךָ מֵת (כְּמוֹ אוֹתוֹ הָאִישׁ הַמֵּת
 שֶׁהַגּוֹיִים מִשְׁתַּחֲוִים לוֹ וְעוֹבְדִים
 אוֹתוֹ). מוֹשֶׁל בְּגָאוֹת הַיָּם אֶתָּה

ה' שֶׁאַתָּה מִשְׁקִיט אֶת הַיָּם כְּאִשֶּׁר הוּא רוֹעֵשׁ וְגוֹאֵה.

ביאור המילים

מקורות ומדרשים

הַשֵּׁב לְמֵאוֹיִם הוּא כִּינּוּי לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ — כִּינּוּי לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁהוּא מִקּוֹם
 כְּדֵאִיתָא בְּמִדְרַשׁ תְּנַחֲוּמָא (בא, ה) עַד שֶׁלֹּא נִבְחַר — נַחֲשֵׁק מְאֹד. מוֹשֶׁל וְכו' — כִּינּוּי לְקַב"ה.
 בֵּית הָעוֹלָמִים הִיטָה [כָּל] יְרוּשָׁלַיִם רְאוּיָה לְשִׁכִּינָה
 מִשְׁנִבְחָר בֵּית הָעוֹלָמִים יִצְתָה יְרוּשָׁלַיִם דְּכִתִּיב (תהלים קלב, יג) כִּי בָחַר ה' בְּצִיּוֹן אוֹהַ לְמוֹשֵׁב לוֹ
 וְאוֹמֵר זֹאת מְנוּחָתִי עַד־כֵּן פֶּה אֶשֶׁב כִּי אוֹיֵתִיָּה (שם, יד).
 מוֹשֶׁל בְּגָאוֹת הַיָּם. סִיִּים בַּעֲנִין הַיָּם כְּדֵי שִׁיחִיָּה מַעֲנִין הַבְּרָכָה - קְרִיעַת יָם סוּף, וְגַם מִפְּנֵי
 שֶׁהַגּוֹיִים נִמְשְׁלוּ לַמִּים רַבִּים וְגוֹעֲשִׁים כְּדִלְעִיל בְּד"ה אֶרֶץ בְּזָאוּ נְהָרִים.

הַשִּׁבְתָּ הַשְּׁלִישִׁית שֶׁל בֵּין הַמִּצְוִוִּים הוּא שֶׁבֶת חֲזוֹן. אוֹמְרִים בּוֹ אֶת הָאֱהָבָה וְאֶת הַזּוּלָּת
 הַנִּמְצָאִים בְּעִמּוּד שִׁיא־שֶׁלֹּא

